

ձակաւորը թող այժմ համբուրեմ լայնաբաց
Եւ Հայութեանը երկրպագեմ հաստաքով,
Ո՛վ հայրենի գեղեցկութիւն տանջուած,
Ու մերձեկամ ըսպիկեբուրդ յարգանքով:

Իկուր օր քեզ սորվեցընեմ պապերուս
Քաշի խօսքերն ու մարտական քայլերգներ.
Բանամ քեզի խորենայցին խոովայոյզ,
Եւ հոգւոյդ մէջ զընեմ վրէժի մըրրիկներ.

Որ լըըըըլիս թափառական դռնէ դուռ,
Որ չըմուրաս թուղթ մը անարգ անցագրի.
Ազատ մեծնաս, հըպարտ մեծնաս, կաշմբուռն
Ջաւակի ըլլաս հայրենիքիդ արժանի:

Իս կը սիրեմ քո խենթ արեւնն Հայկական,
Քոցն աշքերուդ որ մինչ երկինք կ'երկընայ.
Այնտեղ թաշի և հաւատքի լոյսեր կան,
Այնտեղ կ'անցին մեր փառքերու հին ճամբան:

Խըմէ՛ անյազ Հայ մայրերուն կաթն եռուն
Դընդերներէդ ցուլի կորով թող իջնէ.
Ձախըդ լուսնին, աջդ երկարես արեւուն,
Մարմինդ ամբողջ մայր Հայաստանը բրնձէ:

Իբր հընազանդ հայրենիքիդ օրէնքին
Դու բընաւոր օտարին դէմ միշտ ելլես,
Ան առին լոկ տաք համբոյրով քո հակոյն
Պիտ' ըսեմ քեզ, Ապրիւս տոյղաս, դուն Հայ ես:

Հ. Վ. ՅԱՎԱՆԵՆԵՍԵԱՆ

ԵՂԵՒԻՆԻՆՆ ՏԱԿ

Շատեր շատ են, և ինչիւր թերեւս մաշկած
Այնչանի այս փոքրիկ, բայց ոսկեղինիկ գրուի-
գործոց գրքոյկը: Տար և հոգիւսով խօսակ-
ցոյթիւն մը բնութեան և բանաստեղծին մէջ,
որ Նահապետիկ ալիկոծուած ներաշխարհն
ի յայտ կու գայ, ամայի բնութեան մէջ, իր
ամբողջ տենչանքներով, յոգոտմներով և քառ-
դոսիւններով: Այնտեղ խտացած է զգացում,
նկրտ մի անագիկ փոքորիկ, կրքերու մի ու-
ծեղ ընդհարում:

Բնութեան և մարդ խառնուած՝ իրարու մէջ
կը ցոյանան, իրարմով կը հոգանան: Յռչիկ-
ները երէ հայրենակարօտ յոգոտմներ և կրս-
կիծներ ունին, Նուագները սիրոյ և գեղեցիկին
շար, «Բլեյ Եղեւնեա»-ը երկնքի խորագրին
ունի, հոգոյ աղապար, և ձմարտոտքեան
վկայ է բնութեան մէջ գրուած:

Կարելի չի գայն ընթերցող ասանց հոգեպէս
փոխաւորա՝ գիրքը խիսի՝ ասանց շփոք գեւե-
լանքով պարտադրած՝ փարկեմ մը ինքզինքը
փնտռելու:

Հեղինակը հոն մարտաբօրեան գոյած է իր
Եւ—ը անսահմանին հետ: Ընդու տուած է
գիւղը շրջապատող անշուշտ տարիներուն:
Բարեգոյն հրեշտակի մը քենրն ասած է իւր

անայլև տաքածուող մեծնաւոր Եղեւնի: Քամի-
ները կ'ոռօթն, կը ստարան իր սրտիկ բարախաւ-
ներուն պէս, իր մոլոր արշաւներուն նման:

Եւ գիտե՛ մոգական գործարեմք իրարու գո-
ղեղ այս աշխարհն եակները, ու կազմել մէկ շէնք,
մէկ մարմին, ինչպէս իր ամենաբարդ եւր:

Այնչանի սիրտը շատ ընդարձակ է, անոր
հոգին մի անշուշտով է, անա անսահման տիե-
զերքն անգամ իր խորաբարձանց մտքին տե-
ճուկ կու գայ, և ջղագրգիւ կը փնտսէ այն աշ-
խարհներ, այն հորիզոններ: Այնքան քան իրեն
մոլոր և ունայն կը բուռի, ու բնութիւնը ասե-
ղողը ըրած կը բարձրանայ ամպերէն վեր,
ստողերէն վեր, մինչև Արարչապետը: Այն
սրտին որ ոչ ճերպեղ ասէ շատ»՝ յոգոտոյ տա-
լու համար:

Եւ անա իր խորհրդածութիւններու վախ-
ձանին, մենք կը տեսնենք բոլոր ունայնութեանց
յուսահատ անդադարաւոր, զորքապական եւ-
կարագիւրը: Ոչ Նահապետը յոգեմած ունչու-
րեան ձնշուտին բոլորանշուշտ կը գիտէ առ Այն
որ ամեն ինչ է, որ միայն կայ ու չ'անցերի,
չեղծանիւր, ինչպէս ճողի հաստ խաւերով
ժածկուած հագարաւոր ազգեր և պատմա-
բիւններ:

Այստեղ խօսակցութիւնը տակաւ առ տակաւ կը տարճնայ Արարիւն և արարածին մէջ, Հօր և որդիի մէջ։ Ալիշան իւր կրօնական շունչը կը տարածէ նաև. սննդունչ արարածներուն վրայ, կը խօսի անոնց բերնով ալ, կը միշտ օրհներգի կանաւ երգեր։ հռչակ հողական պարտեալ բող-լըքունով, կը յաժմուի կնակքի գարուններին, բնագրի տխուր ճաշտոցքով, կը վերանայ կը քարճրանայ առ բնութեանց բնութիւնը։

Այս ամէկը նա գրած է սեանց ռառոցիկի ուներու, առանց արոշնատակեալ ձեւերու, և մեծ քան մը դստու ճնշայն հաճոյքի։ յաճախ իր բառերը բովանդակութիւն են և իր մէկ խօսքը տարող պատկեր մը թիկերդեան վրձի-նով։ Մեղով և հանգարտ կ'ընթանայ գարնան ախլի մը պէս, պատկերները դառնալուած և կապակցեալ են, տեսարանները բնական ձաւ-րով կը ներկայանան։ Հօր երաժշտութեան մը պէս իր մէջը կը կրէ կնակքի եղևէները և երբ կը կարծես քօժ մեղմնացած ու ցածցած Ա, նա իր խորքին մէջ ալիկած ու փորձորդուն է ինչպէս խաղաղականի մը յատակը։

Եւ երբ կը պատուներ գոյն մրազնոյ գրա-

քադի պատրաստը, մենք հաստատ գիտակցո-ւթիւնն ունինք թէ ճազմամպիւր ընթերցողներու բողբոխն պիտի ձաշակել տանք աշխարհի գր-ռածք մը, որ միշտ բարձր, միշտ առօրեանոյ, կարող և համարձակ չափունք նշանատիւ եւ-րոպական ու և կ'զրոյս գործոցի հետ։ Սա առանկրտեալն որ Ալիշան արևելքի ձողին ունի և արևմտադի միտքը։

Նրա փոքրիկ ոսկեմատանը քաժմուած է տասը գրութիւններ, և մենք ամէն ամիս հաւ ձոյք պիտի ունենանք զայն ներկայացնելու մեք յարգելի ընթերցողներուն։

Չանցողիկ որ քարզմանութիւնը հարազատ ըլլայ բառին տեղը իմաստով, ոչ ստրուկ և ոչ բառացի, ինչ որ արդիւն կարելի ալ չէր, այլ հաստատուն բունեղով ձողին և խորքը, աւ-նոր զգեցողիքը աշխարհարարի զգեստը։ Որ-չափ կարելի էր բառերու գործածական և դիւր-ըմբռնելի ձևերը դրիւնք, պարզելով անոնց մէջ ֆառացած ֆունտները՝ մկնկնով մուր կետերը։ սակայն պահպանելով միշտ իր մեղով և յուզումնալից տարաբնուիւնը, իր խորհրդա-պաշտ նոցին։

Ա.

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆ ՄԵՆԱԽՈՐ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԵՋ

Ողջոյն ձեզ խաղաղաւէտ վայրեր։ խորհող հոգիներու լռիկ հանգրուան, աւ սրտերու արտաբար։

Ողջոյն ձեզ մենաւոր վայրեր, ուր չկայ աղմուկը մարդերուն։ ուր ոչ ոք կարող է խը-ռովել, եթէ ոչ ինքն իրով։

Ողջոյն քեզ ո՛վ գեղեցիկ բնութիւն, զոր այնքան կատարեալ ստեղծեց Արարչապետը իր ազատ կամքին հանդիքով։ գեղեցկութիւն, ուր ձեռք չդրաւ արուեստը մարդուն, պղղ-ծելու կամ պատուելու այն քա պարզունակ շղարչը, զոր յաւիտենից վրայ առած կան ու կը ձեռա, միւս թարմագեղ, միտ վայելուչ։

Ողջոյն քեզ ալ ո՛վ հրեշտակ կամ պահա-պան այս խաղաղ վայրերուն...։ Մի խառ-վիր եթէ այս քա ապահով յարկիդ տակ եկած է աղմուկով լի սիրտ մը, Հոգեբով գե-

ղուն Հոգի մը։ Ոչ եթէ ուրիշ մը խռովելու համար եկած եմ, այլ իմ անձը խաղաղելու։ Ես վերաւոր սիրտ մ'ունիմ զոր բնութեան բաշտանով կ'ազնւմ բոշկել։ Իմ Հոգիովս քա յաւերթօրէն տանջուած, այս մեր բունին մէջ դարուս հանգիստած տարօրինակ դէպքերէն, հասայ այս մենաւորը քաղցր հանգիստ մը գտնելու։ դէթ վայրկեան մը խորասուզուե-լով երկնքի անհաս խորքին մէջ, Հոգիիս ունայն վարանմաններուն պապակն անցընեմ։

Թէ տան թէ քաղաքի մէջ, ոչ միայն արա-տերը յուզուած կը ծփծփան, այլ ինչպէս ալիքն ալիքի դէմ կ'աղողելով, կը խորտա-կեն ու կը խորտակուին։ Իսկ եթէ վերատին

1. Ալիշան «Ընդ եղևնաւ» յը գրած է սաստիկ ազդուած Հասունեան կոնքերէն որոնք խոր արժագանգ ունեցած են և Ս. Ղազարի մէջ։

իրար խառնուին, Կաշա նորէն իրարու դէմ ոգորելով նոյն կուիւր նոյն պայքարէր Մինչ այսպիսի մենութեան մէջ, խորունկ ծոցում բնութեան, սիրտը մի միայն իւր բարախոււ մը կը լսէ՝ ու ցածնալով կը մեղմանայ ինչպէս փոփրած կաթիլ մը որ խկոյն կը լուս ծուխ նոյն նիւթով, նոյն էութեամբ։

Ո՛հ, որքան թեթեւ է աշտտեղ ամայութեան մէջ շունչը, որքան բազառ եւ անոյշ է ծոցը, որքան ընդարձակ է Հանգստաւէտ եւն աշտտեղերը ի՞նչպէս կարելի է որ եւ յանկարծ այսքան թեթեւամ, ու կարծես թէ աւելի թեւաւորած է կերթում քան թէ սուգերով, հեռանալու քաղաքներու շէնքերուն ստուերն ներէն է մերձնալու աստուածադիր քնու թեան։

Հիօնները կը յաջորդեն հովիտներու, ու քուրները բլուրներու ետեւէն կը բացուին։ Մէկ տեսարանը միւս տեսարանը կը ծածկէ ու կը բանայ է հորիզոնն հորիզոններ կը փակէ ու կը բանայ։ Ուր չկայ յոգնութիւն եւ ոչ աշխատանք, ալ լիախորտ տենչանքով եւ կը սիրեն աշտտեղ հանգչիլ իմ խաւկան ընթացքէն։ Ու հանգ առնելով իմ ոտնէ, բուն տակ՝ տարածուած լեռնադաշտերու այս բարձրագոյն բլուրի հատարին աւ որ ինչպէս հակայ փթու մը դրուած է հազարաւոր բլուրներու դազաթին, մինչեւ ուկիանոսի զարմանահրաշ անհունութիւնը թուրքակի տեսնելով — եւ կը նշարած՝ ահա ասկից յաւ լիտենական անդունդներուն գրեթէ բոփանդակ լայնատարած քաղաքները, ինչպէս շողշողուն մեծ ալամանդ արեգակին ներքեւ։

Եւ ահա թերեւ տուելի քան երկու հարիւր տարի աշտտեղ կը խնամանայ այս լեռնէն թեւաւոր ծառը, դալարագեղ է Հատատունի մենաւայրն է երիտասարդ, բոլոր ծառերէն հեռու, բոլոր եղևիններէն մեկուսի, ինչպէս շքեղ հովոց մը՝ բլուրներու կատարին գլուխում, այս գահաւորակին վրայ։

Եւ քանիներ արդօք, եւ որպիսի մարդիկ ինձմէ առաջ նստած ասոր հովանիին տակ, աղտաւ Համարակ պարզեցին իրենց իրքերն ու խոկումները, իրրեւ վկայ մը կամ ապաստանարան մը գտնելով զինքն իրենց սրտի զաղանիքներուն։

Չեմ կարծիր թէ այս ամայի բլրան կատարին նա բախտով ինկած ըլլայ, այլ մատնաւոր խնամքով մը տնկած ու պատրաստուած է այս բարձունքին վրայ իրբէ հովանի ծը այն գլխուն վերեւ որ հոն ապաստանած՝ կը հետեւի մարդերու յարափոխի մտքին, եւ Արարչին անշարժ ու նոյն խորհրդին։

Այն հեռակայ ծովուն է հովանեւորած բլրաւոր տեսարանները իրարոյ յաջորդելով կարծես իմ ուշադրութիւնս կ'աղքէ գրաւել, եւ չեմ գիտեր անոց մեծութենէն եւ տեսարաններու բազմութենէն տարածութիւնս կը զօրանայ ու կ'աճի աստիկ։

Արեւմտեան շնչով քամին, բուռն է կատաղի հարաւին կը խառնուի, կը լեցնէ երկնիքի եւ երկրի պարտապէս Տեսարանը կը խառնակուի, եւ ամէն ինչ լեզու կ'ելլէ։ Բոյսերը կ'որորուին, խոտերն ու շիւղերը կը հեծեն ու կը քշուին աննպատակ կարծեալ բլուրները կը ցածնան, ու դաշտերը կը բարձրանան։ Եւ այս եղևինի ծառը աւ հաւոր կերպով կը շաշէ, ու ձայն կոտայ կը խշխշայ եւ կը շառաչէ, տատանուելով աւ տանջուելով։ Կարծես հովին կառնարած թեան դէմ նպատակ դրուած ըլլար, այնտեղ կը թափին հոսանքներն օդեղէն, ինչպէս գիւղական հողմաղաց մը, եւ կամ հակա մեքենայի մը անիւը, անդադար կը հուլովի իր հեղեղով եւ կողերով։ Մերթ կը ցածնայ մինչև գլխուս զարնուելով, եւ մերթ մինչև երկինք բարձրացած իրրեւ թէ գթութիւն հայցէր։ Նա երբեք չէր բեր քամիներու տու նոցէն, եւ իւր ահաւոր տղապակէն, կարծես թէ այդ իւր բնութեան պահանջն ըլլար եւ կամ ինքը մոնետիկն ըլլար այս բուռն ամայի տեղերուն։ Այնքան խոր կ'արձաւ գանգէն իմ հոգեւոյ մէջ հովերու բունութենէն տանջուած եղևինին վայնասունները որ իմ միտքս ճնշուած կը փոխադրուի ինձ ամենամեծ եւ երեսակայական տեղեր։ Կը լեցուն իմ սիրտը եւ անոյշ տենչանքներով, ուր կամայ կամայ խորատուգուելով փնջած կը մնամ ու չեմ կրնար պարզել այն ինչ որ եւ կը զգամ։

Երբեմն կարծես խուլ կը դառնամ, և սակայն կը լսեմ, և երբեմն կը կարծեմ թէ ամէն բան պայծառ կը տեսնեմ, և սակայն կը սխալիմ: Ինչպէս արեւուն տակ արշաւող այս ամպի ծուկնները ես ալ երբեմն կը մթնամ և երբեմն կը լուսնամ: Ստեպ ստեպ ծոցիս մէջ սիրտս կը հեծկտայ, կը խռովի, կը խաղաղի կը գողայ ու կը սիրէ...:

Ի՞նչ ունիս, Ի՞նչ կայ ո՞վ ծառ ծփակոծ, տունկերուն մէջ գուն ալ տունկ, և հինաւուրց ու միշտ դալար: Ինչո՞ւ համար միս մինակ ու զատուած կաշած ես այս մենաւոր բարձունքիս, մատնուած խաղալիկ մը բարբարոս հովի կամքին, որ ճիւղերուդ մէջ մտած կողերուդ բախելով, ինչպէս հսկայ երգիուն մը եղեգնեայ փողերէն, կ'որոտայ այս անասնաճան պարագութեան մէջ: Եղանակ մը որ չունի սրուեստ, և հրաշալի է, ներգաշնակութիւն մ'իմքնարուի և անբոցատրելի, սրտագրաւ, գմայլական:

Մի գաւցէ դու ինչպէս ըլլաս, ով եղեխնդ իմ, վերէն զրկուած պատգամաւորի մը, լսեցնելու համար երկնքի թագաւորին հրամանները, ինչպէս երբեմն ամենորոշ կը լըսուէր նրա ձայնը այս ամայի տեղերուն մէջ, երբ դեռ չէին կանգնած քարաչէն տաճարներ պաշամունքի համար:

Երբ Բեթլեի մէջ կը լսուէր խորհրդաւոր ձայն մը, որ Թևածելով տանձենիներու և Թաւաւ տանտաններու մէջ տերեւներուն դողգոջուն տատանումներով մերթ կը յորդորէր այն իմաստուն մանուկ հովիւը, Աստուծոյ թշնամիներուն գէմ պատերազմի, մերթ սրտի և հոգւոյ մարգարէական վերացումներու:

Ո՞վ ազատ մեծցած դու բարբառ, որ արհամարհելով ամէն պատուար ու քաղաք սրավազ կ'անցնէիր ընդարձակ հորիզոններ, ինչպէս անծանօթ հրէշ մը դուրս ժայթքած անգունդներու խաւարչտին խոռոչներէն, կ'արտայիր գետերու հոսանքին վրայ և աղբիւրներու ջրերուն մէջ, կը մոնչէիր համատարած ծովերու փրփրադէզ ալիքներուն տակ, ու բախելով կաղնիներու թիկունքին, կը փչէր լիբանանու դեռ մատղաշ ու գալար մայրիները, կը շարժէր անապատները Խրենց կարծրակուռ լուսներով հանդերձ:

Դոյն և այստեղ ինձ կը թուիս եղական ձայն մը այս ամայի բնութեան մէջ արձակուած ամէնիմաստ Արարչէն որպէս մահուան և կեանքի հրեշտակ: «Ձայն բարբառոյ յաւնապատի»... ու միշտ սուրալով երկնքի մէջ և երկրի, դուն կը դուժես յաւիտենական մահերգով աշխարհիս համատարած գերեզմանին վրայ թէ «Ամենայն մարմին խոտ է» և ինչպէս ծաղիկն ու վայրի խոտը, ան ալ փութով կ'անցնի և ոչ իսկ թեթև հետք մը թողած, այլ միայն «Բան Տեառն մնայ յաւիտեան»:

Արդ ինձ համար այս քամայութիւնը կարծես աւելի կ'ամայանայ, ուր ոչ մէկ բան կը շարժի, կը քայէ, բաց ի այս երերուն ճիւղերէն, խոտերէն և շիւղերէն, հեռուն տարածուած ծովն իւր փրփրադէզ սպիտակ ելեէջներով կ'երթայ ու կու գայ դէպի ձախ դէպի ալ, և ինքն իրմէ դուրս ելլելով կը յորդի: Կապոյտին պարզութիւնը կամարաձև կը խորանայ ինչպէս ընդարձակ ձեղուն մը ծովու և ցամաքի վրայ, այն տեղ կը բնակին ու կը նաւարկեն մարդիկ աշխարհէ աշխարհ, և մէկիկ մէկիկ գիրար լքելով կ'անցնին ու կ'երթան:

Դարերուն և ազգերուն յիշատակները, ինչպէս խորտակուած նաւակի մը բեկորները, ժամանակ մը ալիքներու հետ ծրփածփալէն վերջ, դիակնացած կը մնան աւազուտին մէջ:

Ո՞վ սանձարձակ քամիներու հեղեղներ, ով դարերու անդառնալի օրէնքներ, այդպէս ուրեմն կ'անարգէք դուք մարդկութեան բուրբ աշխատանքն այս երկրիս վրայ: Ուր որ կը կարծէին թէ ըլլար միակ ապարէզը իրենց մաքի զօրութեան, բազուկներու և սրտի տենչանքներուն...:

Այն սիրտը որ միշտ նորանոր յազուրդ և հաճոյք կը փնտռէ, այն սիրտը որ երբեք չառ չ'ըսեր, սիրտ մը որ մահէն դողալով կը ջանայ անմահութեան թեւեր առնել, մինչև իսկ եթէ խեղդուած ալ ըլլայ աշխարհիս վաղանցուկ զբօսանքներուն մէջ:

(Շարունակելի)

Հ. Ղ. ԱԼԻՇԱՆ

(Թրգմ. Հ. Վ. ՅՈՎԱՆՆԵԱՆԻ)